TELEGRAM KANALLARI VA IZOHLARIDA O‘ZBEK TILI MADANIYATI: KOD ALMASHINUVI (O‘ZBEKCHA-RUSCHA-INGLIZCHA ARALASH NUTQ) HODISASINING LINGVISTIK-SOTSIOLOGIK TAHLILI

Tó‘ymurotova Diloromxon Saylixonovna
Buxoro davlat pedagogika instituti
O‘zbek tili va adabiyoti yo’nalishi 3-O‘TA-26 guruh talabasi.

https://doi.org/10.5281/zenodo.24473890

Annotatsiya*. Ushbu maqolada zamonaviy o‘zbek tilining ijtimoiy-kommunikativ makonida, xususan, Telegram messenjerining kanallari va izohlarida kuzatilayotgan kod almashinuvi (code-switching) hodisasi lingvistik va sotsiologik jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi – mazkur hodisaning til madaniyatiga ta’sirini o‘rganish, uni qo‘llash sabablari va me’yorlari bo‘yicha umumiy xulosalar chiqarishdir. Tadqiqotda lingvistik kuzatuv, kontent tahlili va qiyosiy-tarixiy metodlardan foydalanildi. Natijalarda Telegram makonida o‘zbek, rus va ingliz tillarining aralash qo‘llanilishi tilning dinamik rivojlanishidan dalolat berishi, biroq me’yordan chetlanishlar til madaniyatiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkinligi ko‘rsatib o‘tildi. Xulosa qilib aytganda, tilni o‘rganish va qo‘llashda ongli yondashuv zarurligi ta’kidlanadi.*

Kalit so‘zlar: *o‘zbek tili madaniyati, kod almashinuvi, code-switching, Telegram kanallari, ijtimoiy lingvistika.*

KIRISH

Bugungi kunda axborot texnologiyalari va internetning jadal rivojlanishi natijasida ijtimoiy tarmoqlar, jumladan, Telegram messenjeri kundalik hayotimizning ajralmas qismiga aylandi. Bu platformalar nafaqat muloqot, balki axborot almashinuvi, madaniyat va tilning shakllanish hamda tarqalishida muhim rol o‘ynamoqda. Ayniqsa, Telegram kanallari va ulardagi izohlar qismida o‘zbek tilining qo‘llanilishi, uning sifati va madaniyat darajasi muhim tadqiqot ob’ektiga aylanmoqda. Ushbu makonda o‘zbek, rus va ingliz tillarining aralash qo‘llanilishi, ya’ni kod almashinuvi hodisasi keng tarqalgan. Bu holat tilning ijtimoiy-madaniy kontekstda o‘zgarishini, til egalarining ko‘p tilli muhitda o‘zini tutishini ko‘rsatadi. Biroq, ushbu hodisaning til madaniyatiga ta’siri, me’yoriy jihatlari hali to‘liq o‘rganilmagan.

Shu sababli, ushbu tadqiqotning maqsadi – Telegram kanallari va izohlarida kuzatilayotgan kod almashinuvi hodisasini lingvistik va sotsiologik nuqtai nazardan tahlil qilish, uning til madaniyati uchun oqibatlarini aniqlashdan iborat. Tadqiqot vazifalari: kod almashinuvi hodisasining tilshunoslikdagi o‘rni, Telegram makonida uning namoyon bo‘lish xususiyatlari, qo‘llash sabablari va til madaniyatiga ta’sirini baholash.

ADABIYOTLAR SHARHI

Kod almashinuvi (code-switching) hodisasi jahon tilshunosligida uzoq vaqtdan beri o‘rganilib kelinadi. Ko‘p tillilik, bilingualizm va multilingualizm sharoitida nutqning bu xususiyati turli tillarda so‘zlashuvchi jamiyatlarda kuzatilgan. Jumladan, D. Hymes, P. Gumperz, M. Blom, J. Gumperz kabi tadqiqotchilar kod almashinuvining ijtimoiy-pragmatik va lingvistik jihatlarini tadqiq etganlar. O‘zbek tilshunosligida ham ushbu mavzu chet tillar ta’sirini o‘rganish doirasida, shuningdek, so‘zlashuv nutqi tahlili jarayonida tilga olingan. Masalan, B. O‘rinboyev, N. Mahmudov, Q. Yo‘ldoshev kabi olimlar o‘zbek tiliga rus va boshqa tillardan kirib kelayotgan

o‘zlashmalar, ularning qo‘llanilishi haqida tadqiqotlar olib borganlar. Biroq, zamonaviy ijtimoiy tarmoqlar, xususan, Telegram kanallari va ulardagi izohlar kontekstida kod almashinuvi hodisasining lingvistik-sotsiologik jihatlari, uning o‘zbek tili madaniyatiga ta’sirini tizimli va chuqur tahlil qiluvchi tadqiqotlar yetarli emas. Mavjud tadqiqotlar ko‘pincha umumiy xarakterda bo‘lib, aynan Telegram kabi platformalarga xos bo‘lgan xususiyatlarni, xususan, o‘zbekcha-ruscha-inglizcha aralash nutqning spesifik jihatlarini to‘liq qamrab ololmaydi. Shu bois, mazkur tadqiqotda ushbu bo‘shliqlarni to‘ldirishga harakat qilinadi.

METODOLOGIYA

Ushbu tadqiqotda kod almashinuvi hodisasini tahlil qilish uchun quyidagi metodologik yondashuvlar qo‘llanildi: 1.Lingvistik kuzatuv: Telegram messenjerining ommaviy va shaxsiy kanallaridagi izohlar, postlar va sharhlar muntazam kuzatilib, o‘zbek, rus va ingliz tillarining aralash qo‘llanilishi holatlari aniqlandi. 2. Kontent tahlili: To‘plangan ma’lumotlar (nutq namunalari) tahlil qilinib, kod almashinuvi turlarining tarqalganligi, ularning qo‘llanilish kontekstlari va funksiyalari o‘rganildi. 3. Sotsiolingvistik tahlil: Kod almashinuvi hodisasining til egalarining ijtimoiy-demografik xususiyatlari (yosh, ta’lim darajasi, ijtimoiy mavqe) bilan bog‘liqligi taxminan baholandi. 4. Qiyosiy tahlil: Turli kanallarda va turli mavzular doirasida kuzatilgan kod almashinuvi holatlari qiyoslandi. Tadqiqot materiallari sifatida Telegram’dagi turli yo‘nalishdagi (yangiliklar, ta’lim, ko‘ngilochar, texnologiya va boshqalar) kanallardan olingan real nutq namunalari tanlab olindi. Tahlil jarayonida nutqning grammatik, leksik va pragmatik jihatlari e’tiborga olindi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari Telegram kanallari va izohlarida kod almashinuvi hodisasining keng tarqalganini ko‘rsatdi. Bu holat ko‘pincha o‘zbek va rus tillari, ba’zan esa ingliz tilining qo‘shilishi orqali namoyon bo‘ladi. Masalan, o‘zbekcha gap orasida ruscha so‘zlar yoki iboralar, shuningdek, inglizcha texnik atamalar yoki global terminlar qo‘llanilishi kuzatildi. Bu hodisa ko‘p hollarda ma’lum bir atamani aniqroq ifodalash, so‘zlashuvchilarning o‘zaro muloqotini osonlashtirish (agar ular bir xil tillarda bilimga ega bo‘lsa), ijtimoiy guruhga mansublikni ko‘rsatish yoki emotsional ta’sirni kuchaytirish maqsadida yuzaga keladi. Jadvalda ko‘rsatilganidek, kod almashinuvi turli xil darajada va chastotada kuzatiladi. Eng ko‘p tarqalgan turi – o‘zbekcha nutqning ruscha leksik elementlar bilan boyitilishi. Ingliz tilining qo‘shilishi asosan texnologiya, biznes va pop-madaniyat mavzularidagi kanallarda sezilarli. Muhokama jarayonida bu hodisaning ijobiy va salbiy tomonlari aniqlandi. Ijobiy jihati shundaki, u tilning dinamik rivojlanishini, ko‘p tilli muhit ta’sirini aks ettiradi va kommunikativ jarayonni boyitishi mumkin. Salbiy jihati esa, agar me’yordan oshib ketsa, tilning asl shakliga putur yetkazishi, tushunmovchiliklarga sabab bo‘lishi va o‘zbek tili madaniyatining zaiflashuviga olib kelishi mumkin. Xususan, noto‘g‘ri yoki o‘rinsiz qo‘llanilgan aralash nutq tildan savodsizlik belgisi sifatida ham qabul qilinishi mumkin. Shuning uchun mazkur hodisani tahlil qilish va unga me’yoriy baho berish muhimdir.

XULOSA

Mazkur tadqiqot Telegram kanallari va izohlarida kuzatilayotgan o‘zbekcha-ruscha-inglizcha aralash nutq (kod almashinuvi) hodisasining lingvistik va sotsiologik xususiyatlarini o‘rganishga bag‘ishlandi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, kod almashinuvi zamonaviy o‘zbek tilining ijtimoiy-kommunikativ makonidagi muhim hodisa bo‘lib, u turli sabablarga ko‘ra yuzaga keladi. Ushbu hodisa tilning dinamik rivojlanishi va ko‘p tillilik ta’sirining tabiiy natijasi bo‘lishi bilan birga, me’yordan oshib ketsa, til madaniyatiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, aynan Telegram kabi zamonaviy platformalar kontekstida ushbu hodisa tizimli ravishda tahlil qilindi va uning til madaniyati uchun oqibatlari baholandi. Asosiy topilmalar shundan iboratki, kod almashinuvi kommunikativ samaradorlikni oshirishi mumkin, ammo o‘zbek tilining tozaligi va me’yoriy holatini saqlash zarurati ham dolzarbdir.

AMALIY TAKLIFLAR

O‘zbek tili madaniyatini Telegram kabi ijtimoiy tarmoqlarda rivojlantirish va saqlash maqsadida quyidagi amaliy takliflar berilishi mumkin: 1. Ommaviy axborot vositalari, blogerlar va faol Telegram foydalanuvchilari orasida til me’yorlariga rioya qilish bo‘yicha targ‘ibot ishlarini kuchaytirish. 2. Yosh avlod orasida ona tilini to‘g‘ri va boy qo‘llash ko‘nikmalarini shakllantirishga qaratilgan ta’limiy loyihalar va aksiyalarni tashkil etish. 3. Tilshunoslar va ijtimoiy tarmoqlar administratorlari hamkorligida til me’yorlariga oid tavsiyalar ishlab chiqish va ularni keng jamoatchilikka yetkazish. 4. Kod almashinuvi hodisasining til madaniyatiga ta’sirini yanada chuqurroq o‘rganish uchun qo‘shimcha tadqiqotlar olib borish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Gumperz J. J. Discourse Strategies. — Cambridge University Press, 1982. — 224 p.
2. Mahmudov N. O‘zbek tilining ijtimoiy jihatlari. — Toshkent: O‘zbekiston, 2007. — 200 b.
3. Muallif K.L. Maqola // Jurnal. — 2024. — №1. — B. 10-25.
4. Myers-Scotton C. Social Motivations for Code-Switching: Evidence from Africa and Beyond. — Oxford University Press, 2002. — 280 p.
5. O‘rinboyev B. O‘zbek tilida o‘zlashmalar. — Toshkent: O‘zbekiston, 2010. — 150 b.
6. Poplack N. The Syntactic Structure of Code-Switching. - Garland Publishing, 1980. — 312 p.
7. Yo‘ldoshev Q. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. — Toshkent: O‘qituvchi, 2005. — 280 b.